

SLOVO, sv. 58 (2008), 285-312, Zagreb 2008.

UDK 821.163.42.09-97“14“
264-13(497.5)“14“:003.349.1
235.3 *Paulus, primus eremita*

TRANSLACIJA SV. PAVLA PUSTINJAKA U HRVATSKOGLAGOLJSKOM II. NOVLJANSKOM BREVIJARU IZ 1495. GODINE

Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ, Zagreb

Pavlini, europski pustinjački red nastao u Ugarskoj u 13. stoljeću, kao svoga osnivača i zaštitnika štuju sv. Pavla Pustinjaka. Pavlinski povjesničari i ljetopisci tumače da Pavao Pustinjak nije bio stvarni utemeljitelj reda, već da je svojim eremitskim načinom života bio pavlinima uzor i nadahnuće.¹ O tom prvom pustinjaku Pavlu iz egipatske Tebe napisao je kršćanski otac sv. Jeronim latinsku legendu *Vita sancti Pauli primi eremita*.² Napisao ju je kao eremit za boravka u Halkidskoj pustinji u Siriji između 375. i 377. godine. U osamnaest poglavlja ove lijepe priče o Pavlu i njegovu prijatelju Antunu sv. Jeronim opisuje rimske progone kršćana zbog kojih imućan i obrazovan mladić Pavao odlazi u egipatsku pustinju, pustinjakov skroman život u malenoj pećini do trenutka kada mu u posjet dolazi sv. Antun, dirljiv susret dvaju pustinjaka kojima gavran za objed donosi cijeli kruh, Pavlovu smrt i pogreb pri kome pomažu lavovi i konačno Antunov povratak s Pavlovom haljinom u samostan. Ovo, možda prvo Jeronimovo književno djelo, veliča pustinjačku ustrajnost i izdržljivost, ali sadrži i oštru osudu ponižavanja i ljudske pohlepe.

Jeronimova legenda o prvom pustinjaku Pavlu, tekst zanimljive književne strukture i snažna izraza, vrlo je brzo postala popularna na istočnim i zapadnim kršćanskim prostorima.³ Latinski original preveden je na grčki

¹ SEKULIĆ 1997: 62; ELM 1999: 1813-1814.

² JÉRÔME 2007.

³ CALIÒ-CARDINALI 1968: 269-280.

jezik već prije 6. stoljeća, a ubrzo zatim i na orijentalne jezike, sirijski, koptski, etiopski, arapski, pa i na staroslavenski. U brojnim dužim i kraćim verzijama legenda je činila dio mnogih srednjovjekovnih zbornika i mineja, koji su se upotrebljavali u istočnoj književnocrkvenoj tradiciji. U europskoj srednjovjekovnoj književnosti bila je sastavni dio hagiografskih zbirki *Vitae patrum*, potvrđenih u brojnim rukopisnim verzijama i tiskanim izdanjima i prevedenih na mnoge europske jezike.

Uz druge tekstove o pustinjacima i pustinjakinjama, anahoretske anegdote i sentencije, starijoj hrvatskoj književnosti dobro je poznata i legenda o prvom pustinjaku Pavlu. Hrvatska srednjovjekovna književnost posjeduje pet glagoljskih tekstova Pavlove legende. Glagoljske legende potječu iz različitih književnih predaja, jer dvije legende koje se nalaze u zbornicima pripadaju grčkobizantskoslavenskoj tradiciji, a tri teksta u liturgijskim knjigama, brevijarima, prate latinske izvore Pavlove *Vita*.⁴

Najstarija hrvatskoglagoljska legenda potvrđena je djelomično u *Akademijinu glagoljskom fragmentu sign. 32b* (21,6 x 16,5 cm).⁵ Sudeći po ostacima glagoljske folijacije ovaj je dvolist, zajedno s *Akademijinim glagoljskim fragmentom sign. 32c*, činio dio većega srednjovjekovnoga zbornika koji je pripadao biblioteci obitelji Fanfogna iz Zadra. Fragment sadrži samo drugi dio Pavlove legende, tj. od mjesta kada gavran donosi kruh pustinjacima pa do kraja. Ovaj odlomak pisan glagoljskim ustavom na pergameni potječe iz druge polovine 15. stoljeća, ali je zapravo prijepis starijega predloška. Na to upućuje jezična starina teksta odnosno sintaktičke i leksičke osobitosti.

Drugi zbornički tekst – naslovljen *Žitie svetago Pavla prvago remeti* – sačuvan je u cijelosti u *Žgombićevu zborniku* (ff. 1+125, dimenzija 19,2 x 13,4 cm).⁶ To je kodeks duhovnoga sadržaja iz 16. stoljeća, pisan kurzivnom glagoljicom na papiru, a prema jezičnim osobinama i po tome što se u njemu spominju toponimi *Istra* i *Učka*, pripada istočnoj Istri. Zbornik je nazvan po Benku Žgombiću, gvardijanu franjevačkoga samostana sv. Marije Magdalene u Dubašnici na otoku Krku, a danas je pohranjen u Arhivu

⁴ Svi glagoljski tekstovi Pavlove legende tekstološki su obrađeni i kritički izdani u knjizi: BADURINA-STIPČEVIĆ 1992.

⁵ ŠTEFANIĆ 1970: 12.

⁶ ŠTEFANIĆ 1970: 43.

HAZU u Zagrebu (*sign. Akad. ruk. VII 30*). Uz apokrife i svetačke legende sadrži i svojevrsnu srednjovjekovnu enciklopediju, *Lucidar*. Pavlova je legenda pisana hrvatskočakavskim jezikom ekavskoga tipa s elementima crkvenoslavenskoga, a leksik je raznolik, sadrži arhaizme te velik broj stranih riječi, grecizme i latinizme. Obje glagoljske Pavlove zborničke legende tekstološki su srodne, pripadaju popularnoj *b* verziji grčkih tekstova *Vita sancti Pauli primi eremita* koja je bila prevedena i na orijentalne jezike. Zanimljivo je da se u oba glagoljska teksta umjesto Jeronima kao autor spominje »notar Lav« o kojemu nemamo drugih podataka.

Izvorna Jeronimova latinska legenda o sv. Pavlu Pustinjaku potvrđena je u hrvatskoglagoljskom prijevodu u rukopisnom *II. Novljanskom* (1495.) i u tiskanim brevijarima *Baromičevu* (1493.) i *Brozičevu* (1561.). *Baromičev brevijar*, nazvan po senjskom kanoniku Blažu Baromiću, koji ga je pripremio za tisak u venecijanskoj Torresanijevoj tiskari, inkunabula je maloga formata (8°).⁷ Oblikom i sadržajem predstavlja putni brevijar, a Pavlova legenda nalazi se u dodatku koji sadrži službe pojedinih redova. Identična verzija legende o pustinjaku Pavlu nalazi se i u *Brozičevu brevijaru*, koji je zapravo ponovljeno izdanje *Baromičeva brevijara*. Tiskan je u Veneciji, u istoj Torresanijevoj tiskari, a za tisak ga je priredio omišaljski glagoljaš Nikola Brozić. Obje brevijarske legende podudarne su legendi u *II. Novljanskom brevijaru*. Pisane su hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom, u kojem se isprepliću stariji, crkvenoslavenski i mlađi, dijalektalni utjecaji, a legenda u *Brozičevu brevijaru* pokazuje jaču tendenciju pomlađivanja jezika.

Rukopisni *II. Novljanski brevijar* po sadržaju, opsegu i pismu pripada najrepresntativnijim glagoljskim kodeksima. Sadrži 500 pergamentnih listova veličine 36 x 26 cm, teži oko 10,5 kg i pohranjen je u Župnom uredu u Novom Vinodolskom.⁸ Nastao je u vrijeme kada su već postojala dva tiskana glagoljska brevijara, iz 1491. i 1493. U prepisivanju *II. Novljanskog brevijara* izmjenjivale su se ruke petorice različitih pisara, koji su ga ispisali glagoljskim ustavom i ukrasili umjetnički izvedenim inicijalima. Glavni pisar pop Martinac iz Grobnika u Lici zapisao je opširno suvremeno svjedočanstvo o Krbavskoj bitci. A u istoj Martinčevoj bilješci zapisano je i da je brevijar namijenjen pavlinskom samostanu i crkvi sv. Marije na Ospu, brežuljku izvan

⁷ GRABAR 1984: 159-180.

⁸ PANTELIĆ-NAZOR 1977.

zidina Novog Vinodolskog: *I azъ Martinacъ p(o)pъ više imenov(a)ni pisahъ sie cr(b)k(b)vi b(la)ž(e)nie M(a)rie d(ê)vi i kloštru ee pod' Novimъ Vinodoli · Idêže abitahu fratri reda s(ve)t(a)go P(a)vla pr'vago remeti · ih'že vikariš' b(ê)še iz'brani o(tb)cb Valen'tinъ · I priurъ v kloš'tri semъ · blagi m(u)žb fratarъ Fran'ko po imeni Budišičb plemene(mъ) Mogorovičb · s br(a)tiju svoju i o(tb)ci živučimi v kloš'trihъ Primor'ê · m(u)ži bogoboinimi · čb'st'ni služiteli H(rb'sto)vi · zak(o)n(b)noregulnici · ljubvenimъ divicionomъ svoimъ obslužujučimъ regulu s(ve)t(a)go Avgustina (f. 267b).⁹ Ovaj je samostan između 1453. i 1463. osnovao knez Martin Frankopan, a u bogato opremljenoj samostanskoj knjižnici bilo je i 6 starih misala i 12 brevijara.¹⁰ Knezovi Frankopani podigli su tijekom 15. stoljeća na svom području primorske Hrvatske više pavlinskih samostana. Primorski pavlini, kao i oni u Istri, bili su glagoljaši i činili su primorsko-istarsku vikariju sa sjedištem u crkvi sv. Nikole na Gvozdu. Pavlini-glagoljaši služili su se u liturgiji staroslavenskim jezikom i glagoljicom, a glagoljsko pismo upotrebljavali su i u javnome životu.¹¹ U bogoslužju su prihvatili brevijar rimske kurije franjevačke redakcije i dodali mu oficije svetkovina svoga reda, kao što pokazuje primjer *II. Novljanskoga brevijara*.¹² U kalendaru brevijara službe pavlinskih zaštitnika nisu posebno istaknute, već su dodane bez datuma u posebnom svešćiću uz oficij Majke Božje (Officium de Beata). Ovdje se u službi u čast sv. Pavla Pustinjaka nalazi svečeva legenda. Naslovljena je *Čt(eni)e s(veta)go Eronima pr(ozvitera)* i predstavlja prijevod latinske *Vita sancti Pauli primi eremitae* (BHL 6596). Slijedi služba u čast Prijenosa relikvija sv. Pavla Pustinjaka (bez datuma) i svetkovine u čast pavlinskih zaštitnika sv. Augustina, sv. Ludovika biskupa i sv. Ludovika kralja, koje su novljanski pavlini usvojili vjerojatno preko mađarskih pavlinskih kodeksa.¹³*

Služba u čast Prijenosa relikvija sv. Pavla Pustinjaka – *Na Prnesenie s(ve)t(a)go P(a)vla prv(a)go remeti* – potvrđena je samo u *II. Novljanskom brevijaru*. U ovoj službi se čita tekst translacije u osam lekcija koji opisuje kako je sredinom 12. stoljeća za bizantskoga cara Emanuela Komnena

⁹ PANTELIĆ–NAZOR 1977: 31-32.

¹⁰ BOŠNJAK 1969: 502. Crkva i samostan do danas nažalost nisu sačuvani, usp. KRUHEK 1989: 76; usp. i DOČKAL 1949.

¹¹ BRATULIĆ 1989: 279-295.

¹² PANTELIĆ 2000: 360-361.

¹³ PANTELIĆ–NAZOR 1977: 34.

svečevo tijelo najprije iz Egipta bilo preneseno u Carigrad u crkvu sv. Marije Periblepte. Odatle je, ne zna se na koji način, svečeva glava odnesena u Rim, a tijelo je nakon zauzeća Carigrada mletački građanin Giacomo Lanzeolo 1240. g. prenio u venecijansku crkvu sv. Julijana. Naposljetku je ugarski kralj Ludovik I. naredio da se relikvije sv. Pavla prenesu u Ugarsku, gdje je od početka 13. stoljeća postojao eremitski pavlinski red. Tako su Pavlove moći 1381. g. prenijete iz Venecije u Budim najprije u kraljevsku kapelu, a kasnije u pavlinsku crkvu samostana sv. Lovre. U translaciji se među odličnicima kraljevstva koji su pratili relikvije spominje i zagrebački biskup Pavao: *I posla čbſtnie pos'li · toe počtene v h(r̃st)e o(t̃b)ce i g(ospo)d(i)ni · Valen'tina s Pečova i P(a)vla zagreb'sk(o)ga cr(b)kṽ biskupi*. Ovaj biskup poznat je kao Pavao Horvat (1379.-1386.) i predvodio je, uz pečujškoga biskupa Valentina, hrvatsko-ugarsku delegaciju na mirovnim pregovorima s Mlečanima u Torinu 1381. godine.¹⁴ Tada je, prema nekim svjedočanstvima, sudjelovao i u prijenosu moći sv. Pavla Pustinjaka iz Mletaka u Ugarsku, kako je zapisano i u tekstu translacije. U zagrebačkoj biskupiji biskup Pavao osnovao je bratovštinu sv. Jeronima za sretnu smrt (kalenda), a poznato je i da je dao sastaviti danas izgubljeni najstariji poznati popis dragocjenosti zagrebačke katedrale.¹⁵ Nakon smrti kralja Ludovika I. 1382. postao je jedan od vođa protudvorskoga pokreta, svrgnut je s biskupske stolice 1386., te se ne zna je li život završio u progonstvu ili u nekom samostanu.

Ovaj jedinstveni hrvatskoglagoljski tekst koji opisuje prijenos relikvija sv. Pavla Pustinjaka prijevod je latinske translacije anonimnoga autora iz 14. stoljeća, poznate u hagiografskoj literaturi kao *Translatio in Ungariam saec. XIV.* (BHL 6598).¹⁶ Hrvatskoglagoljsku translaciju usporedila sam s latinskom objavljenom u djelu *Acta Sanctorum Ungariae, ex Joannis Bollandi S. J. theologi, continuatoribus, aliisque scriptoribus excerpta, et prolegomenis, ac notis illustrata* (Tyarnaviae 1743-44, t. I, 34-40.). Glagoljski tekst usporedila sam i s latinskom translacijom u tiskanom *Breviarium ordinis fratrum S. Pauli primi eremitaе* (bez godine) iz Sveučilišne biblioteke u Budimpešti.¹⁷

¹⁴ LUČIĆ-NIKOLIĆ 2002: 654.

¹⁵ KLAJČ 1982: 290-292.

¹⁶ PETROVIĆ 2005: 293; Tekst translacije, ali druge verzije, potvrđen je i u srpskom zborniku iz 15. stoljeća koji se čuva u Knjižnici Rumunjske akademije znanosti u Bukureštu pod sign. Sl. 308. Usp. IVANOVA 2008: 124, 307.

¹⁷ Fotokopije brevijarske translacije posjeduje Knjižnica Staroslavenskoga instituta u Zagrebu.

U predgovoru translacije u *Acta Sanctorum Ungariae* spominje se da, iako je u galikanskom *Martirologiju* zapisano da je svečevo tijelo iz Egipta prenijeto u Francusku, ipak prevladava mišljenje da su Pavlove relikvije stigle u Veneciju, a odatle u Ugarsku. Priređivač ovoga teksta smatra istinitim i vjerodostojnim opisani prijenos relikvija i komentira ga povijesnim događajima:

Narratio haec quemadmodum styli simplicitate vetustatem redolet, ita veritati omni ex parte congruere videatur. Nam inprimis Emanuelem, seu Manuelem Comnenum anno MCLXIX bellum Aegypto intulisse scribit Nice-tas L. 5. ut idcirco credibile sit Corpus B. Pauli huius expeditionis occasione Constantinopolim translatum esse. Deinde cum Latini Constantinopolim anno MCCIV captam, ad annum usque MCCLXI tenuerint, totoque hoc tempore Patriarchae Veneti sacra illic moderati sunt, haud admodum difficile erat, ut Jacobus ille civis Venetus Corpus B. Pauli impetraret, in suam, et patriarchae patriam transportandum. Denique a Ludovico I. Ungariae Rege sub annum MCCCLXXVIII gravi bello pressos esse Venetos, consensu Historicorum constat: quo res Venetae usque adeo accisae erant, ut has illis pacis conditiones anno MCCCLXXX Rex dictaverit: I. ut in platea S. Marci solemnioribus diebus festis vexillum regis Ungariae erigeretur. II. Ut electio Ducis a Rege confirmaretur. III. Solverent Regi tributum annuum quinquagies mille Ducatorum. IV. Pro expensis 500. milia Ducatorum per vices dependerent. Qui igitur haec talia victis imperabat, quidni B. Pauli corpus si peteret, impetraret? Petisse autem singularis amor, quo Paulinum Ordinem complectebatur, suadet; atque adeo accepisse etiam hunc thesaurum dubitati nequit. (»Iako se u ovoj pripovijesti zbog jednostavnosti stila osjeća starina, ona je u svim svojim dijelovima istinita. Prije svega, Niketa¹⁸ piše da je Emanuel ili Manuel Komnen godine 1169. krenuo u rat protiv Egipta te je vjerojatno u ovome pohodu tijelo blaženoga Pavla prenijeto u Carigrad. Kada su pak Latini zauzeli Carigrad 1204. i držali ga do 1261. godine, u isto su to vrijeme mletački patrijarsi ondje upravljali svetinjama i nije bilo teško da Jakov Mlečanin zatraži tijelo blaženoga Pavla i da ga prenese u rodnu patrijaršiju. A Mlečani su godine 1378. teško stradali u ratu s ugarskim kraljem Ludovikom I., u čemu se povjesničari slažu. Venecija je toliko bila oslabila, da je prihvatila okolnosti primirja koje je

¹⁸ Niketa Honijat, bizantski povjesničar (pol. 12. st.-oko 1215.).

kralj bio uvjetovao 1380. godine: 1. da se na trgu sv. Marka za blagdane podiže zastava ugarskoga kraljevstva; 2. da izbor dužda bude potvrđen od kralja; 3. da plaćaju kralju godišnji danak od 50 000 dukata; 4. da plate štetu 500 000 dukata. Tko je tražio sve ovo od pobijedenih, kako ne bi bio dobio i tijelo blaženoga Pavla? Ali jedino je ljubav, koja ispunjava pavlinski red, potaknula da se potraži ovo blago i nije se ustručavala prihvatiti ga.«, prevela V. B. S.).

Glagoljski tekst prijenosa relikvija sv. Pavla sadrži čitavu latinsku translaciju. Glagoljska translacija pisana je hrvatskokrkenoslavenskim jezikom s izraženim elementima govornoga jezika i pripada mlađim tekstovima brevijara koji su nastali u 15. stoljeću.¹⁹ Ukratko ću opisati jezične i tekstološke karakteristike hrvatskoglagoljskoga prijevoda.

Od fonoloških osobina treba istaknuti da postoje oblici u kojima dolazi skupina *žd*: *tažde* 366d, *prêžde* 368a, kao i oni u kojima stoje samo susjedni vokali: *graênêhъ* 366b, *ograeni* 366c, *pot'vr'eniju* 367a, *nare<e>no* 368a, *pohaêli* 368c, dok zamjena sa *ĵ* nije zabilježena. Štapić stoji za poluglas gotovo redovito na kraju riječi, a oblici sa štapićem unutar riječi izmjenjuju se s vokaliziranim oblicima: *na mazdu* 366c, *vъzva* 366c, *staracъ* 366d, *m'ladenacъ* 367a, *čъstiti... čačeniemъ... čъstiju... čbčeniemъ* 368c. Često poluglas dolazi sekundarno umjesto etimološkoga *a*: *ньučit(e)li* 366c, *zъk(o)нъ* 367c, a osobito u prijedlogu *na*. Pisanje *Ѧ* za *ê* vrlo je dobro sačuvano, ali se pojavljuju i ekavski i ikavski refleksi: *prebivajučihъ* 366c, *telesi* 366c, *želeniemъ* 367d, *lipim'* 366c, 368a, *nikihъ* 366d, *živiti* 366d, *vrimenta* 368c.

Nominalna i verbalna morfologija pokazuje ukrštavanje starijih i mlađih jezičnih utjecaja. U deklinaciji imenica potrebno je izdvojiti da u lok. sg. m. r. dolaze podjednako različiti gramatički morfemi: *na... v(ê)cê* 366c, *po... naucê* 366d, *v gradê* 366d, *v kralê* 368b, *v h(rъ)ste* 367c, *na puti* 366c, *v v(ê)ki* 367c, *po vêtri* 367d, *po z(a)k(o)nu* 366c, *o putu* 367d. Instr. sg. ž. r. ima crkvenoslavenske nastavke: *pomočiju* 366b, 366c, *siluju* 366c, *pičēju* 366c, *ljubvoju* 367a i *ljub'viju* 367a, 367d, 368c, *močiju* 367b, 368c, *s... brzostiju* 367d, *čъstiju* 368c, *oblastiju* 368c, a jedanput je potvrđen i gramatički morfem *-u*: *s veliku pripravu* 368a. U gen. pl. u većini primjera dolaze oblici bez nastavka: *č(lovê)kъ* 366c, *s'kotetъ* 366d, *manihъ* 367a, *m'ladenacъ* 367d, *vlastel'* 367d, *fratarъ* 368a, *remetъ* 368b, *pokorъ* 368c, a

¹⁹ PANTELIĆ–NAZOR 1977: 15-19.

evidentirani su i oblici sa -i: *ljudi* 367a, 368a, 368c, *baruni* 368b, *m(u)č(e)-n(i)ki* 368b. Dual je potvrđen samo u primjeru: *dvêma drugima s(ve)tima t(ê)lesoma* 367d.

Od pokaznih zamjenica upotrijebljene su podjednako zamjenice *tb*, *sb*, *takb*, *takovb* i *istb*. Kao upitna zamjenica dolazi *čto* 367c, 367d, ali je potvrđeno i *ča* 368a. Instr. povratne zamjenice *sebe* završava na -*oju*: *sa soboju* 367c. U ulozi odnosne zamjenice gotovo redovito se pojavljuje *iže*, *eže*, *êže*. Oblici odnosne zamjenice *ki* zabilježeni su samo nekoliko puta: *koju* 366b, *koeju* 367b, *ke* 368d. Mlađi gramatički morfem -*oga* u gen. sg. m. r. potvrđen je dva puta u sklonidbi broja i pridjeva: *prvoga remeti* 367b, *P(a)vla zagreb šk(o)ga* 367c.

Znatan broj glagolskih oblika pripada prezentu. Primjeri za 3. l. sg. dolaze samo s nastavkom -*tb*: *sv'ršuet'* 366b, *krêpib* 366b, *sbbljudaetb* 366b, *imatb* 366c, *b(lagosl)aetb* 366d, *glasit'se* 367a, *prop(o)v(ê)daet'se* 367a, *pelaetb* 367a i dr. I oblici za 3. l. pl. dolaze samo sa -*tb*: *mlčetb* 366c, *prebivajut'* 368b, *vitezujutb* 368b, *držet'se* 368b, *nastoetb* 368b, *služetb* 368c. Potvrđeni su imperfektni oblici: *pečalovaše se* 367b, *veselaše se* 368a, *ras'têše* 368b, *imêhu* 367c, *pospêšahu* 367d, aorisni oblici: *vъzva* 366c, *ostavi* 366d, *izvoli* 366d, *isprosi* 367a, *ponese* 367a, *sazidaše* 367a, *pridoše* 367d, *isprosiše* 367d, *vzd'vigše* 367d i dr., perfektni: *estb pridružib* 366b, *nêstb prehinila* 367a i pluskvamperfektni: *b(ê)še prišal'* 366c, *pripelanb b(i)si* 366c, *b(ê)še pogrebalb* 366d, *stvorib bêše* 366d, *zap(o)v(ê)dal' bē* 367c, *b(ê)še namislilb* 367c, *b(ê)še obećalb* 368a. Nekoliko je i glagolskih kondicionalnih oblika koji dolaze za lat. konjunktiv u zavisnim rečenicama: za 3. l. sg.: *bi... poznalb* 367b, *bi iz'bil* 367b, *bi otan'čala* 367b, *bi... obladalb* 367b, *bi donesal* 367b, *bi čas'tilo* 367b i za 3. l. pl.: *bi ne imili* 367d.

U tekstu je zastupljeno vrlo mnogo različitih participa, koji zamjenjuju lat. participe, ali i dolaze na mjestima na kojima nema participa u lat. predlošku. Među oblicima aktivnog participa prezenta prevladavaju oblici na -*çi*, i to za nom. sg. m. r.: *buduçi* 366c, *suçi* 367a (*sučb* 367b), *misleçi* 367a, 367b, *mimogreduçi* 367a, *držeçi* 367b, *strateçi* 367c, *zastupleçi* 367c, *želējuçi* 367c, 367d, *hoteçi* 367c i nom. pl. m. r.: *misleçi* 367d, *želējuçi* 367c, 367d. Potvrđeni su i primjeri s nastavkom -*če* za nom. sg. m. r.: *suče* 366c, *dajuče* 367b, *želējuče* 367d. Akt. part. prez. zabilježen je i u drugim padežima: *služećum* 366c, *tvorećihb* 367b, *podvižajućih se* 367b, *dêlajućim* 366d, *želējućimb* 367a, 368a, *v'zivajućim'se* 367a, *utêšajućimb* 368a,

prebivajučimъ 368a, *kъjučimъ* se 368c, *isp(o)v(ê)dajučimъ* 368c. Participi preterita aktivnoga I. potvrđen je oblicima s nastavkom -vъ: *iskusivъ* 368b, *naredivъ* 368c, *poznavъ* 368b, ali su primjeri s nastavkom -ši za nom. sg. m. r. češći: *svršivъši* 366c, *živъši* 366d, *slišavъši* 367a, *vzamъši* 368b. Postoje i oblici ovoga nastavka u drugim padežima: *povêdavši* 367d, *ostavšimъ* 366c, *êvlenêiša* 366d, *procvativša* 368b. Participi preterita aktivnoga II. i preterita pasivnoga potvrđeni su u primjerima tvorbe perfekta i pasiva.

Utjecaj latinskoga predloška vidljiv je i u sintaksi hrvatskoglagoljskoga teksta. Glagoljski tekst na nekim mjestima gotovo doslovno, *ad verbum*, prati latinski, dok se na drugima slobodnije odnosi prema predlošku, ispušta pojedine riječi i rečenice ili ne prevodi istim redom. Latinske sintaktičke konstrukcije prevedene su adekvatnim zamjenama. Latinski ablativ apsolutni preveden je instrumentalom apsolutnim: *minuvšimъ mnogimъ l(ê)tomъ* 366d *revoluto plurimorum annorum curriculo* ili je preveden participom u nom.: *zap(o)v(ê)dajuči b(og)u* 368a *imperante Deo*. Gerundiv je pak preveden vrlo slobodno: *r(e)čene moči više r(e)čenu cr(ъ)kvъ čbstiti s velikimъ veselieмъ i čačenieмъ položi* 368c *in ipsa ecclesia venerandum cum summa reverentia deposuit*, kao i lat. gerund zamijenjen gerundivom u primjeru *po ono s(ve)to skroviče obrêtenie* 367c *pro ipso sacro obtinendo thesauro*.

Leksik translacije je vrlo zanimljiv, uz brojne staroslavenske riječi sadrži velik broj tuđica i narodnih riječi. Brojne su kroatizirane latinske i talijanske riječi: *barunъ* (lat. *baro*), *divicionъ* (lat. *devotio*, tal. *devozione*), *dužъ* (tal. *dolge*), *gardinalъ* (lat. *cardinalis*), *kancelirъ* (lat. *cancelarius*), *kunšenciê* (lat. *conscientia*, tal. *conscienza*), *ligatъ* (lat. *legatus*), *ligatstvo* (lat. *legatio*), *moistarъ* (lat. *magister*), *molstirъ* (lat. *monasterium*), *prin'čipъ* (lat. *princeps*, tal. *principe*), *prozvitrъ* (lat. *presbyter*), *superbiê* (lat. *superbia*), *šentenciê* (lat. *sententia*), *špendiê* (srednolat. *spenza*, tal. *spendio*), *tempoštъ* (lat. *tempestas*). U kartoteci *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* mnoge su ove riječi potvrđene samo u tekstu Pavlove translacije.²⁰ No, njihove potvrde nalazimo u Akademijinu rječniku,²¹ i to većinom u izvorima kasnije datiranim od II. *Novljanskog brevijara*. Isto tako neke

²⁰ Rječnička kartoteka nalazi se u Staroslavenskom institutu u Zagrebu. Temelji se na ekscerpiranom hrvatskoglagoljskom korpusu koji obuhvaća sve fragmente (apostola, misala, brevijara, homilija, apokrifa i legendi) do kraja 13. stoljeća, kao i najpotpunije i najstarije rukopise misala, brevijara, rituala, psaltira i pojedine dijelove zbornika. Usp. NAZOR 2000: I-III.

²¹ RJEČNIK 1880/1882-1975.

od ovih riječi dolaze i u latiničkim rukopisima, u *Žićima svetih otaca* iz 14. stoljeća (*barun, devocijon, konšijencija, molstir, superbija*),²² u djelima *Acta Pilati* (*barun, devocion*) i *Cvitja* (*devocion, šentencija*) iz latiničkoga zbornika iz 1513. godine²³ i u *Dijalozima Grgura Velikoga* iz 1513. godine (*konšijencija*).²⁴ Osim tuđica, treba istaknuti i neke riječi, koje su rijetke u drugim hrvatskoglagoljskim tekstovima. Npr. *dostoinost* (zasluga) za lat. *meritum*, prilog *dvoično* (dvojbeno) za lat. *dubium*, imenica *obara* (zaštita) za lat. *custodia*, glagol *otančati* (oslabiti) u primjeru *da bi nihъ močъ otan'čala*, glagol *umanšati* (umanjiti) za lat. *humiliare*, sintagma *tvrdь mirь* koja predstavlja pravni izraz iz srednjovjekovnih spisa i dr.

II. *Novljanski brevijar* je prstom sudbine ostao sačuvan, iako su crkva i samostan sv. Marije na Ospu kojima je bio namijenjen srušeni. Iz nekad sigurno bogate pavlinske glagoljske baštine, osim ovoga brevijara, nije nažalost sačuvano mnogo. Postoji još nekoliko liturgijskih glagoljskih rukopisa: *I. Novljanski brevijar* (1459.), koji sadrži posebne oficije u čast sv. Antuna opata i sv. Jelene Križarice, zatim *Vatikanski brevijar Borg. illir. 10* (1485.), pisan za pavlinski samostan sv. Jelene u Senju i *Blagdanar popa Andrije* iz Novoga iz (1506.), pisan za Ivana Pažanina priora pavlinskoga samostana sv. Marije u Novom.²⁵ Možda njima pripada i *Moskovski odlomak* glagoljskoga misala iz 15. stoljeća za koji se ne može potpuno pouzdano reći da li ga je pisao prior Juraj iz crkve sv. Spasa u Senju.²⁶ No, na pavlinsku liturgijsku baštinu upućuju i blagdani Pavla Pustinjaka, koji se slavi 10. siječnja prema kalendarima nekoliko hrvatskoglagoljskih brevijara: *Pašmanskoga brevijara* iz 14/15. st., fragmenta brevijara iz 1384., *Dragučkoga brevijara* (1407.), *Bribirskoga* (1470.) i *Kukuljevićeva brevijara* (1485.),²⁷ kao i litanije svih svetih koje apostrofiraju sv. Pavla Pustinjaka, u *Hrvojevu misalu* na 1. mjestu, a u *Code slave 11* i u *II. Novljanskom brevijaru* na 2. mjestu.²⁸

Sačuvan je i velik broj pavlinskih glagoljskih isprava koje svjedoče da

²² MALIĆ 1997.

²³ HAMM 1987.

²⁴ HAMM 1978.

²⁵ PANTELIĆ 1971: 327; BRATULIĆ 1989: 280-281.

²⁶ NAZOR 1970: 103-109.

²⁷ ŠTEFANIĆ 1969: 108, 113, 119, 143, 148.

²⁸ PANTELIĆ 1979: 68.

su pavlini glagoljaši na posjedima krčkih knezova Frankopana, odnosno na području hrvatsko-istarske pavlinske provincije imali mnoge posjede i samostane, kao npr. na Gvozdu kod Modruša, u Novome, Senju, Crikvenici, Čepiću, sv. Petru u Šumi i drugdje.²⁹ Pavlinski povjesničari, Andrija Eggerer u analima i Nikola Benger u djelu *Catalogus authorum*, navode da su pavlini pisali i glagoljske tekstove. Imenuju fratra Stanislava de Polonia (rodnom iz grada Bochnie, poznate solane blizu Krakova) kao prevoditelja s latinskoga na hrvatski jezik. On je glagoljicom napisao: pavlinsku regulu, tj. pravila pripisana sv. Augustinu, pavlinske konstitucije i govore sv. Augustina. Fratar Stanislav Poljak bio je dugodišnji vikar primorsko-istarske vikarije (izvori ga spominju kao vikara od 1444.-1475.), zalagao se za ekonomsku i kulturnu samostalnost hrvatskih pavlina glagoljaša.³⁰

Kult sv. Pavla Pustinjaka vrlo je rano zasvjedočen u hrvatskim krajevima. Od književnih izvora o njemu svjedoči osobito legenda o pustinjačkom životu i smrti koja je bila poznata na širokom području primorske i kontinentalne Hrvatske. Čitala se u glagoljskim zbornicima i brevijarima već u srednjem vijeku, a bila je i poznata duhovna literatura kršćanskih pisaca, Marka Marulića, Franje Glavinića, Hilariona Gašparotija.³¹ Hrvatski su pavlini životopis sv. Pavla Pustinjaka i kasnije kroz dugi niz stoljeća prenosili i obrađivali tražeći u njegovu sadržaju nadahnuće za vlastiti eremitski put. Osobito je vrijedan dio pavlinske glagoljske baštine i tekst koji opisuje prijenos relikvija sv. Pavla Pustinjaka iz Egipta preko Carigrada i Venecije u Budim. Ovaj jedinstveni tekst potvrđen je u *II. Novljanskom brevijaru* iz 1495. godine, jedinom hrvatskoglagojskom brevijaru koji sadrži službe za pavlinske svetkovine.³²

TEKST TRANSLACIJE RELIKVIJA SV. PAVLA PUSTINJAKA³³

II. Novljanski brevijar, 1495., ff. 366a-368d.

²⁹ ŠTEFANIĆ 1954: 137-148; KOLANOVIĆ 1983: 131-191.

³⁰ ŠTEFANIĆ 1954: 144-146.

³¹ BRATULIĆ 1989; BADURINA-STIPČEVIĆ 1999.

³² PANTELIĆ 1979: 33.

³³ Tekst sam transliterirala u latinicu prema načinu uobičajenom u izdavanju glagoljskih tekstova. Slovo *HP* prenosim kao *ĵ*, *H* kao *ê*, *PI* kao *ju*, *W* kao *č*, štapić kao *ъ* i apostrof kao *'*. Skraćene riječi razriješene su okruglim zagradama, a ispuštena slova nadomještena su u šiljastim zagradama. Interpunkcijski znakovi i velika slova slijede glagoljski original, ali su dodatno vlastita imena napisana velikim slovom.

- f. 366a *Na pr(e)nesenie s(ve)t(a)go P(a)vla prv(a)go remeti.*
- f. 366b **1.** Pl'нь суѣъ слаткости i vs'kogda obilanъ neizrekomie m(i)l(o)sti o(т)ca prêvêčn(a)go s(i)нъ i g(ospod)ь Is(u)h(г)ст)ь · Iže v cr(ь)-kvi s(ve)toi katoličьs'koi · t(a)ko svoe m(i)l(o)sti sv'ršuet' želenie · i izbranie svoe krêpîtь pomočiju · Êko da koju svoe s(ve)te kr'vi prolitiemь · estь k' s(e)bê pridružilь · I tuže neprestan'no sьbljudаеть · ne t(ь)kmo po an'jel'skihъ n(e)b(e)skihъ graênêhъ na zidihъ postavlениhъ iže ne ml'četь v d'ne ni v noči · dapače i
- f. 366c po || č(lovê)cêhъ prebivajučihъ v domêhъ kalnihъ da bi na tomь tužnomь v(ê)cê t(a)ko ograeni dobrotami sьvkuplenimi z' b(o)žie pomočiju i viš'neju siloju ograeni pomoženiemь · i naučeni suče dobrotami · I na puti buduči k' dostoên'stvu s(ve)tihъ pomoženi možetь biti ·
- 2.** Po vznesenii g(ospod)a n(a)š(e)go sp(a)sitela v sl(a)vu o(т)ca otnjudeže b(ê)še prišalь v' d(u)šu b(la)ž(e)n(a)go is'p(o)v(ê)dn(i)-ka P(a)vla pr'vago remeti d(u)h(o)vnu r'vanju naučena · i svršiv'ši dragu*¹ rvanju i po usiliê dêla na mazdu vьzva da bi dosto(i)nimь dostoina vsplatilь · Na o telesi ego s(ve)teemь · suče bez' d(u)-še · eže prêe hrani pičēju n(e)b(e)skoju · k' (=40) l(ê)tь k(a)ko nêkogda Iliju pr(o)r(o)ka · vranu služêčumu v samoi pustini za nego veliku dostoinostь · êkože zato i ot č(lovê)къ h(va)lu imatь · A navlač'no po b(la)ž(e)nomь Eronimi ньučit(e)li s(vê)tlomь e(stь) sv'rhu r(e)čenago o(т)ca životь vel'mi ljub'veno s'pisanь · I po s(e)bê ostavšimь vêč'no vspominanie · êk(o) bili bi ili bil' bi dostoino dostoino(!) počtovanь lipim' «pismomь» is'pisa. I êkože ego veliki o(т)сь veliki An'tonii · d(u)h(o)mь s(ve)timь k nemu pripelanь b(i)si · i straš'nimi l(ь)vi pomočiju pomoženъ v pustinju meju dolomь kamen'nimь po z(a)k(o)nu vêrnihъ z(e)mli
- f. 366d v lo||no prepo<ru>čilь <estь> · I da bi na tomь pogrebenomь mêtê bila êvlenêiša tolikago o(т)ca dostoinost' poč'tovana tažde rêsnii staracь An'tonii nikihъ ot br(a)tie svoee po naucê remetskomь · on'dê živiti gotovihъ na službu ostavi ·
- 3.** Potomь minuvšimь mnogimь l(ê)tomь dêlajučim' že desnici b(o)žii · êže pr(a)v(e)dnie bl(agosla)vlaetь G(ospod)ь En'manuetь

*¹ U izvorniku: drugu, lat. *grato*.

- Kon'stan'tinopolitan'ski c(êsa)ръ t(a)kovie s(vê)tl(o)sti êvlenêi
veselъ bê t(a)kovu svêt'cu ili star'cu iže bolêzni i žlkosti vrê-
men'nie ost(a)vi · i pusti izvoli v neiže spočinu · iže s(vê)tlê dosto-
inosti stvori prinesi na očito znanie · Cêlo ego s(ve)toe t(ê)lo z
mêsta više r(e)čenago · ideže i b(ê)še s(ve)ti An'tonii pogrebalъ ·
v' êmê ot s'kotetъ ugotovanêi · stvori že prines'sim' e položiti e v
kralevstvê svoemъ v gradê Kon'stan'tinopolitanê v cr(ъ)kvi s(ve)-
tie M(a)rie · êže se zove Partilêp'ta*2 · Juže ta isti c(êsa)ръ stvorilъ
b(ê)še zidati · egože s(ve)tuju gl(a)vu êže mnogo l(ê)тъ živ'si v
pustini i osêdê za dêvicionъ s velikimъ daromъ · ne bez vole b(o)-
žie na višnago popučeniemъ · i da bi skorêe pustina nega êvlenêiša
f. 367a bila · i v Rimъ e(stъ) prinesena v H(rъst)ê vêr' || nimъ za sp(a)s(e)-
nie čačeniê ·
4. Po se'm že b(i)si eg'da b(ê)še l(ê)тъ g(ospodъ)niňъ · ċ · š · k̃ ·
(=1240) · Nêki Êkovъ b(i)si · pridêvkomъ Lên'solo suči vlastelinъ
bnetač'ki · Iže slišav'si · êko b(la)ž(e)n(a)go P(a)vla sego svêta
sl(a)va nêstъ prehinila · i egda b(la)ž(e)no prebivanje v pustini
v' s(e)bi misleči · I ot fratra P(e)tra op(a)ta · i ego maniňъ i ego
mol'sтира pot'vr'eniemъ zapečatl'niňъ listi · i s vêrovanimi svêdoki
krasnimъ peromъ i pismomъ i divnoju šen'ten'cieju i lipimi riči
pl'noju ljubvoju želie vel'mi želêjučimъ naukomъ skrovne pustine
· I te iste s(ve)te moči b(la)ž(e)n(a)go P(a)vla s(e)bê isprosi ·
eže juže sa soboju s velikimъ veselieľmъ v' Bnet'ke prinese · i v
cr(ъ)kvi s(ve)t(a)go Źuliêna čъstno postavi · Ideže emu ot ljudi
b'netač'kiňъ d'ľžno čtovan'e e(stъ) stvoreno ·
5. I potomъ vrêmeni mimogreduči ot tainosti o(tъ)ca b(og)a takai
s(ve)тъ očito pride vanъ pot'vr'eniju s(ve)te cr(ъ)kve rim'ske
k' regulnimъ fratromъ pod' nego ime v'zivajučim' se · v čistoi
kun'sen'cii glasit' se · životu i redu s(vê)tl(o)stъ prop(o)v(ê)daet'
se · egože po silnêňъ vlnêňъ v(ê)ka sego k pristaniču pelaetъ sl(a)-
ve i sp(a)s(e)niê · Množit se čislomъ na Ugrêňъ i on'dê raste koeju
ljub'viju sazidaše mol'stiri v' pustini mnogo · I nikomuže nêstъ ||
f. 367b dvoič'no da siê sutъ s više n(e)b(e)skiňъ darovъ dana i stvorena iže

*2 lat. *Paruilepti* (*Peruilepsi*) od grč. Περιβλήπτα.

t(a)kove stvari^{*3} ne <be>z' raz'bora razum'na razdêlaet' · N(i)ne že ubozimъ zadovolje dajuče · a nêkogda tvorečihъ bogatihъ uboge · da bi č(lovêčъ)sko stvorenje · po premeniju svojego stada · sego v(ê)ka prêmenen'ê poznalъ staze · Da za otvête i za prave d'l'gi zbožanъ prin'cipъ kralъ ugrski Lodovikъ močiju krêpakъ · V krêposti s(vê)-tlъ · v s(vê)t'l(o)s'ti tihъ · i v tihosti mudarъ · v mudrosti počtenъ · V počten'i sl(a)vomъ i dêlomъ h(rъst)ъêninъ · Iže pečalovaše se za kraljevstvo svoje da bi iz'bilъ podvižajučihъ se i s mnogimi vitezi · i špendiju nemalu ruku sil'nu i veliku vois'ku posla nъ Bnet'ke · i da bi nihъ močъ otan'čala · zato · ġ · (=4) l(ê)ta nad' nimi sta na pametъ držeči v svojihъ prsêhъ mnogo kratъ misleči · Ako bi g(ospod)ъ dostoinostъ b(la)ž(e)n(a)go P(a)vla prvoga remeti v nem'že onъ navlač'nu ljubvъ imêše pod' b(ogo)mъ sučъ v dobromъ upv(a)nii · da ako bi B'netke ego dostoinost'ju obladalъ da bi tudie ego s(ve)-toe t(ê)lo upvan'emъ i s vêru ljub've z Bnetakъ v kraljevstvo svoje

f. 367c ugrsko donesal · ideže bi po više r(e)č(e)n||ihъ frat'rihъ čyčeniemъ velikimъ čačeno · I da bi ego vspominanie čas'tilo čytnimъ z(a)-k(o)n(o)mъ zap(o)v(ê)dal' bê ponesti ·

6. Potom' že ta isti m(i)l(o)st(i)vi kralъ emuže ne b(i)si · ukračena ruka g(ospod)na da bi ne mogalъ visokosti b'netaç'ke pognuti · I umanšati superbiju mužaskuju · emuže srêče ili dobrote s(vê)-tl(o)stъ v's(ъ)gda s(vê)tlaše se zъk(o)nъ plemen'čine naslêdue · Po mnogihъ voiskahъ strateči mnogo blaga · i po velikihъ škodahъ zastupleči · i niki prin'čipi krst'ên'sci želêjuči mira · I b(o)žimъ dopučenjemъ bê nareeno ovako · da B'net'ci imêhu biti emu posluš'ni v v(ê)ki · I na vsako l(ê)to velikъ d(a)nъ davati · I t(a)ko b(i)si meju imi stvorenъ tvrđъ mirъ · da bêhu vsa nemir'ê^{*4} dolu položena · I potomъ više r(e)čeni kralъ krst'êninъ hoteči is'pl'ni<ti> čto b(ê)še namislilъ · i tvor'cu svoemu dobrovolno platiti · I posla čytnie pos'li toe počtene v h(rъst)e o(tъ)ce i g(ospo)d(i)ni · Valen'tina s Pečova^{*5} i P(a)vla zagreb'sk(o)ga cr(ъ)kvъ biskupi^{*6}

^{*3} U izvorniku: stvori.

^{*4} U izvorniku: nemor'ê, lat. *dissensionum*.

^{*5} *Quinqueecclesiarum*.

^{*6} U izvorniku: biskupie, lat. *episcopos*.

· I muži ugrskihъ rodомъ plemenitihъ naukomъ dekreta svečeni
 · i s družimi prin'čipi svojego kraljevstva po ono s(ve)to skroviče
 f. 367d obretniê v mēsto b'netačko · Iže s vel||ikoju brzostiju pospěšahu
 k toliku veličьstvu · plnimъ želeniēmъ želējuči i misleči o tomъ
 putu i rěči · êkože sutъ naibole znali · I egda onamo pridoše načъ
 bēhu poslani · I tg'da s mudrostiju i s velikoju ljubviju razumni-
 mi rěči · čto po nihъ b(ê)še naporučeno skorê povědavši otdavna
 pože<lê>ni darъ isprosiše obljubleno ·

7. Na da t(a)kove moči bēhu drage vel'mi bnetačkomu pl'ku · i
 zato da bi ot op'čine plka s'r'da ne bilo v poželenihъ močehъ juže
 isprošenihъ i brige ot nihъ da bi ne imili · i da bi bnetačka op'čina
 zato gněv'na ne bila · I juže sъ svētomъ duža i vsēhъ vlastel' v
 skrovnomъ mlčanii s(vê)tlu^{*7} nočiju · Na ·ġ· (=4) d(ь)нъ m(ê)-
 s(e)ca ok't(e)bra · Tekučiъ l(ê)тъ g(ospodь)nihъ ·č̣ṭ·ọ̄·ạ̄ · (=1381)
 vzd'vigše s(ve)te moče b(la)ž(e)n(a)go P(a)vla ego t(ê)lo bez
 d(u)še · ne bez diviciona nъ s velikimъ želeniēmъ želējuče · i is'
 cr(ь)kve više r(e)čene s(ve)t(a)go Žuliēna vzeše v' s'krini kras'noi
 drēvenoi · I po dobromъ vr(ê)meni i ugodnomъ vētri · im'že m(i)-
 l(o)st' b(o)žie dastъ pomoć dvēma drugima s(ve)tima t(ê)lesoma
 m'ladenacъ iže poklani ot Iruda čtut' se · eže tae ista^{*8} gospoda
 f. 368a bnetač'ka · brzoju mil(o)stiju t||omu istomu g(ospo)d(i)nu kralu
 darova · I v Budinъ znamenito mēsto i kras'no kraljevstva ugrs'kago
 poglavito · Vel'mi lipimъ vr(ê)men(o)mъ zap(o)v(ê)dajuči b(og)u
 n(e)b(e)skomu vētromъ i moru i povsudъ utěšajučimъ tēmъpo-
 štam' srêč'nimъ putemъ mirnimъ · êk(o) želējučimъ pokoê desnica
 b(o)žie b(i)si imъ na pomoć · i s velikimъ veselemъ prinesošē ·
 Egdaže te iste moči s velikimъ želeniēmъ i poč'ten'emъ ot cr(ь)-
 kvenihъ i redovnihъ ljudi · i vsega plka s veliku pripravu k službi
 b(o)žiei nare(e)no s goručimi dupliri čьst'no sutъ priête · I v kape-
 lu kralvu sutъ priête · pod' obaru fratarъ vъ ego ime prebivajučihъ
 · To e(stъ) reda s(ve)t(a)go P(a)vla do vrimena dane · Veselaše se
 vzmožni kralъ vъ oběti b(la)ž(e)nimi sučimi dopučeno doseči toga
 ča b(ê)še obečalъ · I raduet' se i veselit' se ugrs'ka z(e)mļa · s(e)-

^{*7} Lat. *lucifugus* = zazirući od svjetla.

^{*8} U izvorniku: esta, lat. *ipsa*.

bê otъ takogo st(ar)ca procvativša regul'nimъ želeniemъ dostoino posaenu prvo v kral'evstvu ·

8. I b(i)si gl(a)sъ povsudu tēmъ istimъ močēmъ · I b(i)si k nego s(ve)tiĥъ <moči> sъ vsēĥъ stranъ savkuplen'e plka · I t(a)ko os'ta isp(o)v(ê)dnikъ v kral'ev'stvi prebivajučimъ dragъ · Iže prêžde neže oče b(ê)še t(ê)lo ego s(ve)toe prineseno · oče b(ê)še vêroju pred'ragъ ·

- f. 368b Ras'têše že ljubvъ v kralê pače vel'mi zelo · I egda b(i)si umêčenie s(ve)tiĥъ moči s premislomъ velikimъ naidoše mêsto · b(i)si s(vê)-tъ krala i vsēĥъ ego baruni · I više počtovani v h(rъst)ê o(tъ)cъ i g(ospo)d(i)nъ g(ospo)d(i)nъ(!) D'mitarъ ot četirihъ s(ve)tiĥъ krun'niĥъ m(u)č(e)n(i)ki cr(ъ)kve s(ve)te rim'ske prozvitrъ i gardinalъ · i t(a)koe s(ve)te strigon'skie cr(ъ)kve arhib(i)sk(u)p' vêčni · I ugrskomu kral'evstvu poglaviti kan'celirъ · I s(e)go rim-sk(a)go stola v kral'evstvê ugrskomъ i lenjelskomъ^{*9} ligatъ ligatъ(!) · Dobrotu milos't(i)vъ m(i)l(o)stiju divotъ · običaeмъ krotakъ^{*10} krotos'tiju vêranъ · vere i s(vê)tl(o)sti hranit(e)lъ · Egože naukъ kralъ iskusivъ · i dobrotu poznavъ · i na mnoga č'tovan'ê krotko i žel'no dopusti · I više r(e)čene moči s(ve)te · vzam'si s kapele kral'evе · i v c'rkvъ pred'ragago m(u)č(en)i ka h(rъsto)va Lovrenca · êže e(stъ) ed'nu milju ugrsku z(e)mle · a četire vlaš'ke ot Budina na zapadъ · sln'ca na s(vê)tlêi^{*11} gori Budin'skoi e(stъ) uzidana · Idêže e(stъ) mnogo množastvo sabraniĥъ remetъ · Iže pod' imenemъ više r(e)čen(a)go o(tъ)ca prebivajut' v' s(ve)tomъ ob'služen'i vitezujutъ · iže držet' se na službu b(o)žiju · i nastoetъ
- f. 368c s(ve)timъ m(o)l(i)tv(a)mi^{*12} · || I on'dê k(a)ko udi svoee gl(a)vi · I s(i)nove o(tъ)ca moistra uč(e)n(i)ci · duža vitezi b(og)u i s(ve)-tomu P(a)vlu prvomu remeti služetъ · Tuže moči r(e)čene postavi · Iže priêše k' s(e)bê b(i)sk(u)pe i regul'ne i s(vê)tske ljudi · i vs(a)ke v'rsъe ljudi mnogo · B(i)si že prineseno t(ê)lo b(la)ž(e)-n(a)go P(a)vla prv(a)go remeti is kapele kral'evе · ġ·ĩ (=14) d(ъ)-

^{*9} lat. *Poloniae*.

^{*10} U izvorniku: votakъ, lat. *mansuetus*.

^{*11} U izvorniku: svêtl.

^{*12} U izvorniku: mlv'mъ.

нь m(ê)s(e)ca decem'bra · i r(e)čene moći više r(e)čenu cr(ъ)kvъ
 čystiti s velikimъ veseliemъ i čačeniemъ položi · I sa d(ъ)нь za
 prazdnikъ prineseniê ego · ot onogo vrêm(e)ne čystiju č'titi · s ve-
 likimъ želeniemъ i čbčeniemъ položi · Moćiju i oblastiju svojego
 ligat'stva naredivъ zap(o)v(ê)da · I da bi h(rъst)u vêrni h(rъst)ьêne
 pohaêli one s(ve)te moći s vekšu ljubav'ju нь onъ d(ъ)нь vs(ê)-
 mъ vêrno kьjučim' se · i isp(o)v(ê)dajučimъ grêhi svoje · Iže na
 onъ d(ъ)нь prinesen'ê ego · r(e)čen(a)go s(ve)tago P(a)vla moći
 umileno i želno pohodili bi · V'semogučago b(og)a i b(la)ž(e)n(a)-
 go P(e)tra i P(a)vla ap(usto)ь ego oblastiju upv(a)no ed'no l(ê)to
 · ot ostavlenihъ pokorъ m(i)l(o)st(i)vo pračamo · V nem'že mêstê
 na pomočъ b(la)ž(e)n(a)go P(a)vla vzivajučimъ umileno mnoge
 dobrote dajut' se · Bl(a)godêť i sl(a)va budi g(ospodo)vê n(a)š(e)-
 f. 368d mu Is(u)h(rъst)u iže tvorit' || čudesa edinъ · Egože sutъ sie dari ·
 i egože sutъ pustine žrt've ke sь o(тъ)cemъ i d(u)homъ s(ve)timъ
 živetъ · i c(êsa)rstvuetъ v' vse v(ê)ki v(ê)kь · Am(e)нь ·

LITERATURA

- BADURINA-STIPČEVIĆ, V. 1992. *Hrvatskoglagoljska legenda o svetom Pavlu Pustinjaku*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
 BADURINA-STIPČEVIĆ, V. 1999. Život sv. Pavla Pustinjaka u Gašparotijevu Cvetu sveteh, *Kaj* 6: 39-57.
 BADURINA-STIPČEVIĆ, V., V. GRUBIŠIĆ. 2008. *Jeronimove hagiografije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
 BOŠNJAK, M. 1969. O knjižnici pavlina u Novom Vinodolskom, *Jadranski zbornik VII*: 461-503.
 BRATULIĆ, J. 1989. Književna djelatnost hrvatskih pavlina (Bibliografski nacrt), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786. [Katalog izložbe]*. Zagreb: Globus i Muzej za umjetnost i obrt, 279-295.
 CALIÒ, G., A. CARDINALI. 1968. Paolo di Tebe, eremita, santo, *Bibliotheca sanctorum X*. Roma: Città nuova editrice.
 DOČKAL, K. 1949. *Pavlini samostani u Hrvatskom primorju, rukopis*. Zagreb: Knjižnica Staroslavenskog instituta.
 DÜRRIGL, M.-A. 2005. Žanrovske i naratološke posebnosti hrvatskoglagoljske legende o svetom Pavlu Pustinjaku. Stj. Damjanović (ur.). *Drugi Hercigonjin zbornik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 101-112.

- ELM, K. 1999. Pauliner, *Lexikon des Mittelalters*, VI. Stuttgart-Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- GRABAR, B. 1984. Tiskani glagoljski Baromićev brevijar, *Slovo* 34: 159-180.
- HAMM, J. 1978. *Dijalozi Grgura Velikoga*, *Stari pisci hrvatski*, 38. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- HAMM, J. 1987. *Acta Pilati i Cvitje*, *Stari pisci hrvatski*, 40. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- IVANOVA, K. 2008. *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*. Sofija: Akademično izdatelstvo »prof. Marin Drinov«.
- JÉRÔME 2007. *Trois Vies de moines (Paul, Malcus, Hilarion)*, Introduction P. Leclerc, E. M. Morales, A. de Vogüé. Texte critique par E. M. Morales. Traduction par P. Leclerc, (=Sources Chrétiennes 508). Paris: Les Éditions du Cerf.
- KLAIĆ, N. 1982. *Zagreb u srednjem vijeku. Povijest Zagreba I*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- KOLANOVIĆ, J. 1983. Glagoljski rukopisi i isprave u Arhivu Hrvatske, *Slovo* 32-33: 131-191.
- KRUHEK, M. 1989: Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786. [Katalog izložbe]*. Zagreb: Globus i Muzej za umjetnost i obrt, 67-94.
- LUČIĆ, J., Z. NIKOLIĆ. 2002. Horvat, Pavao, *Hrvatski biografski leksikon* 5. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- MALIĆ, D. 1997. *Žića svetih otaca. Hrvatska srednjovjekovna proza*. Zagreb: Matica hrvatska i Institut za hrvatski jezik.
- NAZOR, A. 1970. Moskovski odlomak glagoljskog misala XV st., *Slovo* 20: 103-109.
- NAZOR, A. 2000. Uvod, *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije - Lexicon linguae slavonicae redactionis croaticae*, sv. 1, a-vrêdb. Zagreb: Staroslavenski institut.
- PANTELIĆ, M. 1971. Odras sredine u hrvatskoglagoljskim liturgijskim kodeksima 14. i 15. stoljeća, *Slovo* 21: 324-332.
- PANTELIĆ, M. 1979. Kalendar II Novljanskog brevijara iz 1495. god, *Slovo* 29: 31-82.
- PANTELIĆ, M. A. 2000. Sastav sanktorala i kalendara hrvatskoglagoljskih misala i brevijara (s kulturološkog i liturgijskopovijesnog motrišta), E. Hercigonja (ur.). *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost*, sv. II. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, 360-361.
- PANTELIĆ, M., A. NAZOR 1977. *II. Novljanski brevijar. Hrvatskoglagoljski rukopis iz 1495. Župni arhiv Novi Vinodolski. Fototipsko izdanje. Uvod.*

- Bibliografija*. Zagreb-Graz: Staroslavenski zavod Svetozar Ritig i Turist-komerc.
- PETROVIĆ, I. 2005. *Les Vitae Patrum dans la littérature croate du Moyen Âge*, É. Renard, M. Trigalet, X. Hermand, P. Bertrand (ur.). «*Scribere sanctorum gesta*», *Recueil d'études d'hagiographie médiévale offert à Guy Philippart, Hagiologia 3*. Turnhout: Brepols, 283-307.
- PETROVIĆ, I. 2007. Latinski Dijalozi pape Grgura Velikoga u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka, A. Dukat, M. Funduk, I. Koprek (ur.). *Thesaurus archigymnasii. Zbornik radova u prigodi 400. godišnjice Klasične gimnazije u Zagrebu 1607.-2007*. Zagreb: Klasična gimnazija u Zagrebu, 299-303.
- RJEČNIK. 1880/1882-1975. *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika, dio 1-XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SEKULIĆ, A. 1997. *Pavlini prinosi hrvatskoj književnosti. Prinosi za povijest književnosti u Hrvata 6*. Zagreb: Sekcija DHK i Hrvatskoga PEN-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1954. Dvije frankopanske glagoljske darovnice pavlinima (g. 1372. i 1452.), *Zbornik Historijskog instituta JAZU I*, 137-148.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1969. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, II*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

[illegible]

වැඩිපුරාදැනගන්න. මහජන ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදයේ අර්ථය වන්නේ ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් සුරැකිම සහ ජනතාවගේ අනන්‍යතාවය සුරැකිමයි. මහජන ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදයේ අර්ථය වන්නේ ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් සුරැකිම සහ ජනතාවගේ අනන්‍යතාවය සුරැකිමයි. මහජන ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදයේ අර්ථය වන්නේ ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් සුරැකිම සහ ජනතාවගේ අනන්‍යතාවය සුරැකිමයි.

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

[illegible]

Լիտուական քաղաք է Լիտուանիայի արևմտյան մասում։ Երկրի մայրաքաղաքն է։ Գտնվում է Բալթիկ ծովի ափին։ Բնակչությունը 2017 թվականի տվյալներով կազմում է 350 հազար մարդ։

[illegible][illegible]

S a ž e t a k

Jeronimova *Vita sancti Pauli primi eremitaе* pripada najpopularnijim hagiografskim tekstovima kršćanske antike i srednjega vijeka. Legendu o prvom kršćanskom pustinjaku osobito su štovali pavlini, europski monaški red, prisutan u Hrvatskoj od 13. stoljeća. Ova legenda, popularna u srednjovjekovnim kršćanskim književnostima, bila je poznata i starijoj hrvatskoj književnosti. U pet hrvatskoglagoljskih spomenika čitamo u hrvatskom crkvenoslavenskom prijevodu s grčkoga i latinskoga jezika životopis o prvome kršćanskom pustinjaku, u *Akademijinu glagoljskom fragmentu 32b* iz 15. st., *Žgombićevu zborniku* iz 16. st., u *II. Novljanskom brevijaru* (1495.), *Baromićevu* (1493.) i *Brozićevu brevijaru* (1561.). Glagoljski pavlinski *II. Novljanski brevijar* jedini sadrži tekst *Translacije relikvija sv. Pavla Pustinjaka* koja je prijevod latinskoga teksta *Translatio in Ungariam saec. XIV* (BHL 6598). Prema *Translaciji* svečevo je tijelo sredinom 12. stoljeća najprije iz Egipta bilo preneseno u Carigrad, odakle je, svečeva glava odnesena u Rim, a tijelo je nakon zauzeća Carigrada 1240. godine prenijeto u venecijansku crkvu sv. Julijana. Naposljetku je ugarski kralj Ludovik I. naredio da se relikvije sv. Pavla prenesu u Ugarsku, gdje je osnovan eremitski pavlinski red. Tako su Pavlove moći 1381. g. prenijete iz Venecije u Budim najprije u kraljevsku kapelu, a kasnije u pavlinsku crkvu samostana sv. Lovre. U tekstu se translacije među odličnicima kraljevstva koji su pratili relikvije spominje i zagrebački biskup Pavao. Biskup Pavao Horvat, zajedno je, uz pečujškoga biskupa Valentina, predvodio hrvatsko-ugarsku delegaciju na mirovnim pregovorima s Mlečanima u Torinu 1381. godine.

Uz izdanje teksta *Translacije relikvija sv. Pavla Pustinjaka* transliteriranog u latinicu, članak sadrži jezičnu analizu i faksimil iz *II. Novljanskog brevijara*.

Ključne riječi: translacija sv. Pavla Pustinjaka, Jeronim, pavlini, hrvatskoglagoljski brevijari

Summary

TRANSFER OF THE RELICS OF ST. PAUL THE FIRST HERMIT IN THE
SECOND NOVI BREVIARY FROM 1495

St. Jerome's *Vita sancti Pauli primi eremitae* belongs to the most popular hagiographic texts in the Christian antiquity and middle ages. The legend about the first Christian hermit was especially honored by Paulines, the European monastic order present in Croatia from the 13th century. This popular legend of the medieval Christian literatures can be also found in the medieval Croatian literature. The biography of the first Christian hermit was translated from Greek and Latin into Croatian Church Slavonic and may be found in five Croatian Glagolitic sources: *The Academy Glagolitic Fragment 32b* from the 15th century, *Žgombić's Miscellany* from the 16th century, *The Second Novi Breviary* from 1495, *Baromić's Breviary* from 1493 and *Brozić's Breviary* from 1561. The Glagolitic Pauline *Second Novi Breviary* is the only one which has the text of the *Transfer of the Relics of St. Paul the Hermit*, the Croatian Church Slavonic translation from the Latin text *Translatio in Ungariam saec. XIV* (BHL 6598). According to the Croatian Church Slavonic text the body of the Saint was at first transferred in the middle of the 12th century from Egypt to Constantinople from where the Saint's head was transferred to Rome and the body, after defeat of Constantinople in 1240, was transferred to St. Julian's church in Venice. Finally the Hungarian king Louis I demanded that the relics of St. Paul be transferred to Hungary where The Order of Saint Paul the First Hermit was founded. Therefore St. Paul's relics were transferred in 1381 from Venice to Budapest first to the king's chapel and later to the Pauline church in St. Laurence monastery. According to the Latin and Croatian texts Bishop Pavao of Zagreb was among the notables of the kingdom who accompanied the relics. It is Bishop Pavao Horvat who was the head of the Croatian-Hungarian peace delegation in 1381, together with Valentine, the Bishop of Pecs, at the peace negotiations with Venetians in Turin.

Beside the Latin transliteration there are also linguistic analyses and facimiles of the *The Second Novi Breviary*.

Key words: transfer of the relics of St. Paul the First Hermit, St. Jerome, Paulines, Croatian Glagolitic breviaries

Translated by Marica Čunčić

Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta »Hrvatska i europska književnost srednjega vijeka«, provođenog uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Izvorni znanstveni članak

*Autor: Vesna Badurina-Stipčević
Staroslavenski institut
Demetrova 11
HR - 10000 Zagreb*

*Primljen: 24. I. 2008.
Prihvaćen: 25. IX. 2008.*